

*De 'Koempels van de Domaniale' over het beklemmend maar hechte leven in de mijnwerkerskolonie.
Ellen Langenkamp, Kerkrade 2014*

Ondergronds

Gesprek met zes van de zeven oud-mijnwerkers die vrijwilligerswerk doen in museum Schacht Nuland, een voormalige mijnschacht van de Domaniale mijn. Hens Peters: 10 jaar ondergronds in de Domaniale mijn; Jo Sjaefer: 12 jaar ondergronds, Domaniale; Jo Stanislawski: 9 jaar, Domaniale; Huub Meyers: 13 jaar, Willem-Sophia; Jacques Douven: 17 jaar, Domaniale; Loek Wiertz: 8 jaar, Domaniale.

De mannen gingen ondergronds met 14, 16, 17 en 18 jaar. In hun tijd had je drie mogelijkheden. Eén: je ging leren. Twee: je kreeg een schep in de handen. Drie: je ging naar de mijn. In Kerkrade bestond eigenlijk alleen de mijn als werkgever. De koempels vertellen dat Philips in de jaren '50 naar Kerkrade wilde komen, maar die werd bewust tegengehouden door de mijndirecties en de kerkbesturen. Overige werkgelegenheid was er o.a. in de BATA, een kleine schoenfabriek in Kerkrade-West.

Sloop van mijnobjecten en een greep uit werkervaringen

Over de sloop. Hens benadrukt: 'nú is dat jammer. Toen vonden we dat niet belangrijk. We waren jonge jongens van eind twintig. We werden met twee andere koempels hier om tafel ingedeeld in een groep die als eerste van de mijn af ging in 1968'. Dan was je blij dat je ander werk kreeg, maar achteraf was dat niet zo mooi. De betreffende bedrijven kregen 5000 gulden per mijnwerker die te werk gesteld werd. Veel bedrijven gingen na een paar jaar alweer failliet. Dan stonden de mensen weer op straat. Sommigen konden het niet eens drie jaar uitzingen. Na de omscholingscursus met zes anderen vond Hens het goed geweest en vertrok naar Duitsland om daar te werken in een textiel fabriek. Dat uitwijken was noodzaak. In Kerkrade kon je toen niets verdienen.

Jo: 'Maar wij hadden geluk. We moesten omscholen met 28-29 jaar'. Een gunstige leeftijd. Een aantal ging met hem naar Storck en daar werkten ze 33 jaar. Daar hebben ze een goed pensioen opgebouwd. Een positief voorbeeld. Jacques niet. Hij ging naar Nieuw-Vennep met een omscholing in de textiel. Hij kwam later terecht in de Dentex-fabriek, destijds een kantweverij. Daarna ging hij met pensioen. Loek ging na een omscholing aan de slag in Beverwijk.

U bent dus na de sluiting van de mijnen niet heel lang werkloos geweest?

Op het eerste gezicht helemaal niet. Iedereen vond na een omscholing snel nieuw werk op jonge leeftijd. Maar later bleek dat ze tijdens de omscholingsfase als werkloos stonden aangeschreven. Het leidde tot een staking onder het omscholingspersoneel. Het werd een heisa. Alles was in rep en roer en Schunck, de uitbater, betaalde de omscholers zes weken geen loon. Met kerst kregen ze vijftien gulden. Voor Hens was dat de druppel. Hij vertrok naar Duitsland in een rebelse bui.

Loek: de omscholing noemden ze de WAM: *wederaanpassing mijnwerkers*.

Achteraf gezien, vinden de koempels, hebben de mijnbedrijven hen verkocht als vee. Als varkens, vindt Hens. Er werd niet gekeken naar wat je kunt of waar je goed in bent, je werd gewoon ingepland en je moest vertrekken. Ongeacht of je tien of twintig jaar op de mijn gewerkt had. Toen arbeiders hoorden dat ze konden vertrekken, herinneren ze zich, zaten er mannen te huilen. Niet gek vinden ze. Als iemand dertig jaar op de mijn heeft gewerkt, volledig één met zijn vakgebied en vervolgens verplicht naar een weverij moet, dat is verschrikkelijk. Werken met hele fijne draadjes om dun kant te maken. Van mijn naar kant; letterlijk zwart-wit.

Jo: 'Er werd een deal gesloten: de fabrieken moesten de mijnwerkers één jaar houden, zeker die oudere mijnwerkers' om die 5000 gulden te mogen ontvangen. Die fabriek zouden ze gratis krijgen, alle materiaal werd er al ingezet, en dan moesten de mijnwerkers beginnen. En na een jaar kwamen vertegenwoordigers van de mijnwerkersbond en werden de jonge mensen ontslagen. Ook daar zaten mensen te huilen. Mensen hadden bijvoorbeeld een huis gekocht in de veronderstelling dat dat kon. Ze hadden eindelijk werk en zekerheid. En daar hebben ze niks aan kunnen doen, schijnbaar. Hens: 'Maar de kerk deed ook niks.'

Nalatigheid van de katholieke kerk in Limburg

De katholieke kerk deed het vreselijk slecht in die tijd, vinden de mannen. In de periode dat de mijnen open waren had de kerk veel macht. Zei de kerk: jij krijgt werk, dan kreeg je ook werk. Bij de mijn. Zei de kerk: je krijgt een woning – dan kreeg je een woning. De kerk bepaalde. Een deken of pastoor ging langs om te vertellen dat ze meer kinderen in het huishouden wilden zien. En als je van de kerk toen geen hulp kreeg was je teleurgesteld. Zij kon deuren openen. Na de sluiting gingen mensen ervanuit dat de kerk nog steeds zou helpen en dat het goed kwam. Het kwam niet goed.

Snelle afbouw van de mijnen

Het ging de gemeente Kerkrade allemaal niet vlug genoeg. Het moest van zwart naar groen, meteen. Er moest met het verleden afgerekend worden. Het feit dat schacht Nullandwaarin de mannen samenkomen er wél nog staat, is te danken aan oud-wethouder Kep Schröder. Hij zette zich in om de schacht te behouden. In de ondergrondse gaten liggen nu nog locomotieven, rails, noem maar op. Woog iets in de mijngangen meer dan 25 kilo, dan bleef het ondergronds liggen. Andere dingen werden meegenomen naar boven. Onder onze voeten kun je zo weer het werk oppakken, stelt Jo. Alles staat er nog. Onder water, dat wel. Twee koempels waren lid van de Bergkapel van de Domaniale. Uniformen en attributen liggen ook allemaal in die gaten, weggestopt.

Stel: de mijnen gaan weer open

Daarover zijn de koempels realistisch. Dat moet je niet meer doen. Jo: 'We waren doorgewinterde molmuizen. Als je nu nadenkt bij waar wij toen naar binnen kropen, met alle gevaren van dien waaraan je helemaal niet dacht... En je wist niet beter. Je ging er iedere dag met goed humeur naartoe, want het was gezellig in de mijn. Het was er hecht'.

Waarschuwingen

Huub ging in 1969 op eigen initiatief weg bij de Willem-Sophia. Ze hadden eigen fabrieken; de CAJA en de borstelfabriek. 'CAJA was voor het schroomwerk en bij de borstelfabriek moest je zes haren in een gaatje duwen'. Dat werk. Huub zocht heil bij de Nederlandse Spoorwegen. De mijn bestrafte hem ervoor. Iedereen die vanuit de mijn naar de CAJA of de borstelfabriek ging kreeg 2000 gulden in eigen zak. Zelf kreeg hij niks, hij had eigen werk gezocht. Toen hij wegging stapte een gluisperige leidinggevende op hem af en vroeg: 'wat hoor ik, Meyers? Ga jij weg? Waar ga jij dan naartoe?'. Huub was al gekeurd bij de NS, hij was klaar om te gaan. Bij de waarschuwing dat de NS veel minder zou betalen had Huub zijn antwoord klaar. Hij verdiende nu al vijftig gulden meer.

Jacques: 'Per dienst kregen ondergronders 16 gulden. Als je in de pijler zat kwamen er nog akkoorden bij per meter die je maakte. Als schiethouwer had je een vast salaris van 11 à 1200 gulden per maand, soms een extra zondag erbij. Bij de Dentex liepen de lonen terug tot 870 gulden. En dat was heel moeilijk'. De meesten hadden drie of meer kinderen en ineens kreeg je een kwart minder

inkomen. Dat was vreselijk moeilijk. De hele tafel knikt instemmend, op eentje na. Huub ging bij de NS erop vooruit.

Teleurstelling in kerk en bond

De koempels zijn teleurgesteld in de kerk en de mijnwerkersbond. Die hebben weinig voor de mijnwerkers gedaan. Jo: 'Je moet één ding niet vergeten, voor ons werd álles geregeld. We hoefden níks te doen. Álles werd geregeld. We hadden op de mijnen goede regelingen, zelfs een spaarregeling. Daarvan genoten we toen we trouwden'. Huub: 'Nou, over die spaarregeling. Je kon sparen voor extra procenten bij de post. Ik ging van de mijn af, en met mijn spaarboekje ging ik naar de loondienst toe om het in geld om te zetten. De 10% extra die anderen wel kregen, kreeg ik niet, ik kreeg alleen een half procent van de post. Daarvoor had ik dan het hele jaar gespaard'.

Alles werd geregeld. Kind gekregen? Melden, en er stond kinderbijslag op je naam. Extra kolen, een goed salaris, geen dienstplicht. En toen ze mijnen sloten, 'ja, toen stond je daar met je dikke kop'. Hens: 'Een kinderbijslagsformulier invullen, dat kon niemand'. Jo: 'Je hebt altijd periodes bij de kerk, ook de vastenperiode. Dan werden bepaalde kloosterinstanties ingehuurd om die preken te geven. Nou, dan ging je met bibberende benen naar buiten'. Jo Wojakowski: 'En het was zo bij ons in de kerk: de voorste banken waren bestemd voor opzichters en beambten van de mijn. En die hadden allemaal een gigantisch dik boek en zaten netjes in een rij. Maar ondergronds waren het slavendrijvers'.

Jacques: 'Ik zeg altijd maar: hoe dikker het misboek, hoe groter de duiven'.

Hens, Jo: 'Kinderen van beambten mochten níet spelen met kinderen van gewone mijnwerkers, dat werd tegengehouden. Toch speelden wij daarmee, we zochten het contact wel op. Als kind heb je dat niet door'. Jacques: 'Ik zat in klas acht, het laatste jaar op school. In augustus werden de rapporten gegeven. Dat ging zo: (hij maakt een wild handgebaar); bám, bam, bam, jij gaat naar de mijn, jawam. Dat werd naar je toe gegooid. Daar zaten jongens bij van dokters en slagers - middenstanders. Alsjeblieft, was het dan. Een klein voorbeeld van een groot verschil in stand. Je had de elitemensen en de gewone mensen'. Jo Wojakowski: 'Je had op school ook vier rijen banken, en die waren van voren naar achteren ingedeeld met: HBS, MULO, ambachtsschool, werkers. Zo werd je ingedeeld en daar werd je naar behandeld'. Huub, Jo, Hens: Of ze er nou goed in waren of niet, kinderen van de middenstand konden allemaal naar de HBS. Ze kregen allemaal de mogelijkheid.

Jo: 'Mijn moeder was met 39 jaar vroeg gestorven. Kapelaan Wiertz kwam dan eens bij ons thuis en vroeg hoe het ging. Ik zat op de HBS, mijn jongere broers op school en mijn vader werkte twee diensten per dag. Mijn vader zei: 'zo zo'. De kapelaan vroeg wie hij in huis had. Dat was oma, een oude vrouw van boven de zeventig. Die moest zes grote mensen verzorgen en eten geven. Die vrouw kon dat niet. De kapelaan zei: 'nou, dan gaat het toch?'. Toen mijn vader vroeg of de kapelaan een jonger persoon kende die in de huishouding kon helpen zei de kapelaan: 'nee. Het gaat toch?'. En dan waren de mensen van zeventig veel ouder dan nu, die waren kapotgewerkt'.

Was en bent u wel gelovig?

Voor de koempels betekent het geloof niets meer. Men gelooft wel, maar voor zichzelf en niet voor de mannen die predikten. Hens: 'We geloven niet in het instituut kerk. Dat zegt niets meer'.

Hens, Jacques: Laat ik het zo zeggen, onze ouders waren gelovig. Wij moesten gelovig zijn tot een bepaalde leeftijd. En toen niet meer.

Jo: Onze generatie begon als eerste meer afstand van het geloof te nemen.

Jo Wojakowski: Dood is dood. En daar boven is niks meer. Zo simpel is het.

Jacques: Je moest naar de kerk, dat was ingebakken. 's Ochtends voordat school begon had je de schoolmis.

Hens: Dat stond ook op het rapport. Kerkbezoek, met cijfer.

Jacques: Ja ja! 's Morgens moest je naar de kerk, en 's middags moest je het lof. Van huis uit moest je dat, zeker als je vrome ouders had. Als je vader zegt: naar de mis, dan ga jij naar de mis. Mensen waren toen veel gehoorzamer.

Jo: 'Natuurlijk heeft de kerk ook goede dingen gedaan. Er waren zeker instanties in de kerk die anderen hielpen, de Vicentiusvereniging bijvoorbeeld. We moeten niet alles aan de kerk afvallen, maar het was zo dat in onze tijd die zuil steeds meer afbrokkelde'.

CAJA

Huub: 'Veel mensen van de Willem-Sophia kwamen terecht bij de CAJA. Ze kregen omscholing in Eindhoven, hier heeft hij een jaar of twee, drie gestaan, en toen was hij weg. Hup. Al die nieuwe bedrijven in Kerkrade streken de subsidies op en stopten er vervolgens weer mee. De meesten waren al kantje-boord. Probeerden het nog even met wat subsidies, en dat was het dan'. Jo: 'We stonden er gewoon alleen voor'. Maar weinig bedrijven kennen succes. Storck ging weg in 1999, Dentex is weg. De koempels kunnen buiten DSM en Dentex geen bedrijf opnoemen met een lange levensadem.

Relatie tussen mijnwerkers en nieuwe bedrijven

Loek ging als één van de eersten na de omscholing aan de slag in een fabriek, tussen de mensen die er al werkten en niet uit de mijn kwamen; bankwerkers, lassers. Die mensen kwamen dan van Hoensbroek naar Kerkrade toe. Die mensen kregen het gevoel dat de mijnwerkers hun werk kwamen afpakken. Door de komst van de mijnwerkers is het bedrijf en de productie gegroeid, maar onderling waren de verhoudingen vijandig. Dat ervoer hij ook zo bij zijn werk in Beverwijk. 'Je moet je voorstellen: dat waren de vakmensen. Wij hadden wel de opleiding gehad, maar we werden het liefste eruit geschopt, we waren niet de echte. Toen heb ik veel moeten praten om aan te blijven'. Mensen in Beverwijk waren gewoon bang dat ze daar de fabriek zouden sluiten om hem naar Kerkrade te verhuizen. Zelf is hij meer dan eens bang geweest dat er tijdens zijn diensten een 'ongeluk' zou gebeuren. 'Want dan sta je daar voor al die machines als enige Limburger, met drie diensten en honderd man kijkt je met de nek aan'. Zo'n ongeluk bleef uit.

Jacques moest eens vanuit Nieuw-Vennep voor een gesprek naar Kerkrade. Hij had er een dag verlof voor nodig. Van zijn baas kreeg hij te horen: 'Ga je nu weg, dan hoef je niet meer terug te komen'. Mensen namen wel oud-mijnwerkers aan en kregen de bonus, maar geliefd waren ze niet. Loek overkwam hetzelfde bij Storck. Hens stond bij het omscholingsprotest op tafel te springen, toen hij eraf kwam kreeg hij dezelfde waarschuwing.

Werd iedereen zo goed omgeschoold als jullie?

Daarover is iedereen het eens: nee. De koempels zat bij de eerste groep die herplaatst werd, zij waren nog jong. Maar de groep die toen 50 was, die werkten met draadjes. Dat ze toen huilden in de kantine snapte Hens op dat moment niet. Nu hij zelf ouder is wel. De omschakelingen zijn veel te groot.

Was er maatschappelijke hulp?

De koempels zijn niet meer te stuiten. Ab-so-luut niet. Als ik vertel dat er wel een commissie is aangesteld voor het begeleiden van gezinnen tijdens de herstructurering, roept Hens: 'Die commissie heette list en bedrog. Dat klopt, da's waar!'

Zelfredzaamheid

De koempels aan deze tafel zijn zo goed terecht gekomen omdat ze zelf actief verder zijn gaan zoeken. Een aantal koempels weigerde toegewezen banen en keek verder. Je moest blijven, of je ging weg. Zo simpel was het. Als je bleef was je afhankelijk van waar je werd geplaatst, met alle consequenties van dien. Die mensen werden uiteindelijk vaak weer werkeloos.

Er waren ook sociale werkplaatsen, nu de LICOM, opgericht door de Staatsmijnen. Een verkapte WW, volgens de koempels. Daar gingen veel mensen heen. Maar de koempels zaten bij een particuliere mijn, die moesten hun eigen boontjes doppen. 'Toen was armoe troef'.

Moesten mensen van de particuliere mijnen harder naar werk zoeken dan mensen van de Staatsmijnen?

Unaniem: ja. Hens: 'sterker nog, bij de Staatsmijnen liep het pensioen ook door na de mijnsluitingen. Zij hebben een ander pensioen dan wij van de particuliere Domaniale. Daar dacht je met je 28 jaar niet aan, maar er ontstond met de mijnsluitingen een pensioengat als je niet van de Staatsmijnen was. Dat heeft nooit iemand ons verteld. Bij Storck gingen ze bijvoorbeeld opnieuw beginnen: pensioenbreuk'.

Hens: 'En hoe weet ik dat? Ik ben na de mijnsluitingen 30 jaar franchiser geweest, en al die mensen uit de mijnen en fabrieken kwamen bij mij binnen. Die verhalen heb ik allemaal gehoord. Veel mensen zijn er slecht vanaf gekomen'. Mensen pleegden bijvoorbeeld ook zelfmoord, iets waar je maar weinig over leest. Hens kent twee gevallen. Financiële onzekerheid, armoede, scheidingen – het waren redenen waarom mensen het niet meer aan konden. 'Mensen bouwden niks meer op, moesten opnieuw beginnen. Alleen door de sluiting van de mijnen. Dat heeft járen doorgewerkt'. Minimaal twintig jaar. Er werd niet gevraagd: wat wil je doen, waar wil je heen? 'Er werd gezegd: jij mag niet klagen, je hebt geluk gehad. Jij hebt werk. Ik heb dus zo lang doorgewerkt op verschillende plekken, maar ik heb dus ook steeds pensioenbreuken gehad, en dat hebben die jongens van DSM niet gehad'.

Loek: 'Er zijn ook veel mensen vanuit DSM naar Defensie gegaan, maar die kregen allemaal hun pensioenen doorbetaald. Dat was van meet af aan onmogelijk voor ons'. Jacques werkte dertig jaar voor dezelfde werknemer, ging naar Heerlen en kreeg daar te horen dat zijn opgebouwde pensioen tachtig euro per maand was. De baliemedewerker was te beschaamd om het hem rechtuit te vertellen. Waarom? Omdat ze per maand bij de Dentex haast niks op je loon inhielden. Dat bleek een paar gulden te zijn.

Jo is het er niet mee eens. Zijn werkgever hield op het laatst per maand 350 gulden aan pensioen in, geen karig bedrag. 'Dus dat pensioen dat wij nu hebben, dat hebben wij voor een gedeelte al betaald. Die moeten daarboven niet ouwehoeren. We waren ook de enige die met vijftien of zeventien jaar pensioen van het eerste loon betaalden. Nu is het anders, pas na 25 jaar begin je ermee. Maar wij? Vanaf 14 jaar op de OVS: pensioen betalen!'.

Jo Wojakowski: 'Ik heb in totaal dertien jaar op de mijn gewerkt, tien jaar ondergronds, en nu krijg ik als pensioen 147 euro per maand. Nu is dat afgerond tot 150 euro. Daar komt niks meer bij. Vroeger hadden we excedent-pensioen, dat ging elke keer een beetje omhoog'.

Jo : - en het was waardevast.

Hens: zeiden ze.

Jacques: nou dus niet meer.

Huub: nee.

Gingen jullie vrouwen werken naar aanleiding van de mijnsluitingen en de herstructurering?

Jo: Dat kwam wel op, maar in de periode daarvoor werkte de vrouw echt niet. Voorheen, had je kantoorwerk of iets anders en je ging trouwen? Stoppen.

Hens: Mijn vrouw is blijven werken. Altijd. Eerst fulltime, toen we getrouwd waren werd dat parttime. Wij hadden het geluk dat wij oma hadden, en mijn dochter ging daarheen'.

Jacques: 'Mijn vrouw heeft toen niet meer gewerkt. Zij werkte tien jaar lang als assistent van de bedrijfsingenieur van de Oranje-Nassaumijn. Toen we trouwden stopte ze. Maar ik wilde ook niet dat zij begon met werken. Ik verdiende goed en ik zag niet in waarom zij dat ook zou moeten doen. Wij hadden wel het 'nadeel' dat we nog een nakomertje kregen, net toen mijn vrouw weer wilde gaan werken'. Jo: 'Mijn vrouw werkte wel. Zij werkte een paar jaar twee dagen per week in een slagerij, tot ze ziek werd. Dat was begin jaren '90'.

Huub: 'Mijn vrouw werkte thuis als gediplomeerd coupeuse, ze mocht ook lesgeven op scholen. Later, na 1969 ging ze als naaister werken in een klooster'.

Jo Wojakowski: 'Omdat de mijn in 1969 zou sluiten bedacht ik: weet je wat, ik ga bovengronds werken'. Na een tijd vertelde zijn leidinggevende dat hij ergens op 'continu' kon werken, maar dat wilde hij niet. Daarop werkte hij drie jaar in een Duitse glasfabriek. Daarna schoolde hij zich om, haalde het middenstandsdiploma en ging werken bij een slagerij. Hij begon als zetbaas en nam de zaak na twee jaar over. Werde zelfstandige. Toen kwam zijn vrouw bij hem in de zaak werken.

Hierop komen twee oud-mijnwerkers van de Domaniale mijn binnen met spullen. Die spullen zijn voor de museumcollectie in de schacht. Beide mannen (Frans en Ben) maken geen deel uit van de club 'koempels van de Domaniale'. Frans en Ben woonden vroeger in Bleijerheide, maar zijn in 1973, na de mijnsluitingen neergestreken in Schimmert. Daar wonen ze nog steeds. De koempels van de Domaniale wonen nog steeds in Kerkrade.

Frans legt uit dat hij hier toevallig is. Hij heeft ooit op deze mijn gewerkt maar is weggegaan. Hij had wat mijnspullen thuis staan en kwam hier tijdens de open dag in aanraking met de stichting. Die spullen gaf hij hen daarna. Frans zag de mijnsluitingen aankomen, schoolde zich op eigen initiatief om in de organisatiecultuur en nam ander werk aan tussen 1969 en '70. Voor die opleiding moest je een afstudeerwerkstuk maken, waarop het idee ontstond: waarom kijk ik niet naar de economische haalbaarheid van het verkopen van mijnattributen die straks overbodig zijn? Dat sloeg aan. Als arbeidsdeskundige onderzocht vervolgens op de Domaniale mijn die haalbaarheid van het verkopen van ondergronds mijnmateriaal. Op dat moment was hij de enige deskundige op dit gebied. Hij verkocht alles, van zerk tot locomotief. Daarna ging hij bij Mackintosh de confectie in als arbeidsanalist, waarbij hij economisch efficiënter werken onderzocht.

Hoe veranderde de vrijetijdsbesteding in verenigingen na de mijnsluitingen?

Hens en Jo waren beide lid van de Bergkapel van de Domaniale. Hens zat daarna nog in één andere vereniging, Jo in drie andere. Nu zit Jo nog in de harmonie en het symfonie-orkest als slagwerker. Hij is ook verbonden aan het WMC als *field manager*. Volgend jaar is hij zeventig jaar muzikant. Voor Jo en Hens was dit allemaal mogelijk omdat zij altijd dagdiensten draaiden. Als je bij de Bergkapel zat werd er rekening gehouden met werktijden. Met wissel- of continudiensten zou repeteren en uitvoeren onmogelijk worden, en voor de mijn was muziek dusdanig belangrijk dat die concessie gemaakt werd. Die garantie op dagdiensten was een reden waarom veel mensen ook wel de muziek in wilden.

Huub heeft lang bij een turnvereniging gezeten. Nu zit hij in een houtbewerkingsclub en bij de stichting Koempels van de Domaniale. Jo Wojakowski zat ook bij de Bergkapel van de Domaniale en kreeg nog les van Jo. Frans en Jacques zaten bij een zangvereniging en zitten daar nog steeds. Ben moest van zijn vader mandoline spelen. Dat heeft hij jaren met tegenzin gedaan. Hij werkte op de mijn als mijnmeter – een mooie baan die veel mensen wilden hebben. Die baan kreeg hij nadat hij vanuit de MULO naar de OVS was gegaan. Daar zat hij drie weken en toen kreeg hij een opleiding aangeboden tot mijnmeter.

Hoe zag Kerkrade eruit in en na de jaren '80?

Hens: 'Slecht. Kerkrade is zienderogen achteruit gegaan'. Hens stond jarenlang met zijn winkel in het centrum. Het centrum werd steeds leger, mensen gingen ergens anders boodschappen doen. Dan zag je mondjesmaat overal winkels sluiten. En zodoende is Kerkrade op dit moment een spookstad. Ze zijn nu bezig met een nieuw winkelcentrum, maar de koempels betwijfelen sterk of het van de grond komt. Als ze dan in de krant lezen dat winkels sluiten vanwege vergrijzing en het feit dat jonge mensen wegtrekken uit Kerkrade, rijmt het totaal niet. Hens: 'Het wordt niets, helaas wordt het niets meer met Kerkrade'.

De krantenmonarch Van Pol, verdacht van corruptie met Van Rey in Roermond, is in Kerkrade projectleider. 'Dan kun je je voorstellen wat het wordt. Ik heb er mijn twijfels over'.

Frans: 'Er werd wel vervangende werkgelegenheid gecreëerd met nieuwe vestigingen van bedrijven, maar daar kwamen alleen maar marginaal bestaansrecht hebbende bedrijven naartoe. Die zijn dus heel snel allemaal weer verdwenen. Die hele monocultuur moest heel snel veranderen, en datgene waarvan men dácht dat nieuwe impulsen zou opleveren in werkgelegenheid, was binnen tien jaar volledig afgebroken. Je zit hier in een hoek met landsgrenzen. De migratie naar Duitsland en België is dus ook minimaal. Tel uit je winst: iedereen trekt weg. Bovendien had je in de jaren '80 ook nog eens een economische crisis, toen was het dubbelop. De werkgelegenheid in Kerkrade is nu héél laag'.

Hens: 'En dan te bedenken dat Kerkrade met Geleen in de jaren '50 de welvarendste steden van Nederland waren. Nu is Heerlen één van de armste steden. Over Kerkrade hebben we het niet eens'.
Jo: 'Je moet ook meetellen dat het bedrijventerrein Avantis bij Bocholtz veel tegenwind kreeg door één beestje: de korenwolf. Alle geïnteresseerden weg. Tja, nu trekt iedereen naar de Randstad. Maar als hier met de klimaatverschuiving ooit een vloedgolf komt, dan zitten ze tot Eindhoven onder water. En wij niet'.

In de jaren '90 ging het ook niet goed. Eind jaren '90 sloot Storck ook nog eens. Toen begon het nog meer af te breken.

Hens: 'Momenteel slokt Kerkrade miljoenen euro op; Campus, Roda, winkelcentrum. Er gaat enorm veel geld aan verloren'. Waar het geld vandaan moet komen? Hij heeft geen idee. Die plannen voor dat winkelcentrum heeft hij trouwens 20 jaar geleden ook al gehoord aan de keukentafel. Hij zag de foto's en de plannen. Toen kwam het niet van de grond; winkelketens die naar Kerkrade zouden komen, maar geen geld. Drieëntwintig jaar verder begint het verhaal opnieuw, omdat Kerkrade op de kaart gezet moet worden. Nu is geld nog steeds een kwestie, maar de vergrijzing nog veel meer.

Hetzelfde verhaal speelt in schacht Nulland: veel plannen, zelfs financiers, maar ze haken af. Hier liep een project voor 1,7 miljoen. Bezoekers zouden in de schacht kunnen afdalen, buiten de schacht zou een glazen lift gebouwd worden. Maar de Provincie en de gemeente Kerkrade haakten allebei af. Nu gaan ze wel voor 25 miljoen het Continium verbouwen.

Vergelijking verloedering Heerlen – Kerkrade: was het met Kerkrade in de jaren '90 ook zo erg gesteld?

De koempels en de twee bezoekers geven aan dat er in Kerkrade niets te doen was, dat Kerkrade qua stad weinig was, maar qua verloedering was het absoluut niet vergelijkbaar met de situatie in Heerlen. In Kerkrade ging winkel na winkel en instelling na instelling weg. De stad liep zienderogen leeg. Er komt haast niks voor terug. Het begon volgens Hens toen de Orlandopassage werd gebouwd. De theaterpassage was er al. De winkels uit de theaterpassage gingen naar de nieuwe passage, en die lege winkelruimtes zijn nog steeds niet opgevuld. Dat was al twintig jaar terug.

Zo gevaarlijk als het was om 's avonds in Heerlen over straat te lopen, was het in Kerkrade niet. Hier was het rustiger volgens iedereen. Waarom? Kerkrade trekt veel minder mensen dan Heerlen, Kerkrade ligt in een uithoek en is zijn functie als grootstad al jaren kwijt. Heerlen heeft dat enigszins weten te behouden. In de tijd dat de mijnen nog floreerde, ging iedereen naar Heerlen, ook veel Kerkradenaren, en daarna ook naar Aken en Maastricht. Frans: 'Kerkrade telde niet mee. Je had Maastricht, dan niks, dan kwam Heerlen, Sittard, en uiteindelijk dan Kerkrade'. De winkels hier moesten het vooral hebben van de plaatselijke bevolking, winkelpubliek kwam niet speciaal vanuit een andere stad naar Kerkrade toe. Dat gold en geldt voor Heerlen nog wel.

Hens nuanceert. Vroeger kwamen er nog best mensen uit Bocholtz, Landgraaf en Valkenburg op koopzondagen naar Kerkrade, maar beetje bij beetje bloedde dat dood. Vanaf 2005 kwamen er echt alleen nog maar Kerkradenaren hier winkelen. Koopavonden speciaal voor sinterklaas waren altijd al waardeloos, zegt Hens. Dat is nog steeds zo. Sinterklaas speelt ook niet in Kerkrade. Kerstmis wel.

Huub: 'Ook raar is dat winkels hier overal leeglopen, maar ze vragen nog steeds overal parkeergeld. In Landgraaf parkeer je 2,5 uur voor niks. Dat speelt al jaren. Terwijl Landgraaf in verhouding meer en betere winkels kent dan Kerkrade. Ze jagen dus hun eigen klanten weg'.

Hens: 'Met dat parkeerverhaal zijn ze nou al 20 jaar bezig. En bij elke desbetreffende wethouder vang je bot'. Het gaat alleen om geld.

Bestaat de mogelijkheid om Kerkrade weer op de kaart te zetten?

Volgens Ben proberen ze het wel. Hens stelt: als de huidige plannen ook echt worden uitgevoerd, dan wordt dat het einde van de stad. Daar komt ook nog eens een corrupte projectontwikkelaar bij. Volgens Frans heeft het daar niet mee te maken. Het probleem is niet de komst van een projectontwikkelaar, maar de algemene heersende economische malaise.

Hens en Ben: Niet helemaal waar. Intern is het gerommel in de gemeente, samen met die projectontwikkelaar Van de Pol. Vier jaar geleden werd Kerkraads wethouder Wiermans projectleider van het winkelcentrum in Kerkrade. Het kwam toen niet van de grond. Daarop schoof het project door naar wethouder Thomas. Dat werd ook niks. Doorgeschoven naar burgemeester Jos Som, toen werd het helemaal niks. Wat doet Jos Som: hij geeft het project weer aan Wiermans terug. Dus het wordt weer niks. Cirkels. 'Dit symboliseert dus de strategie en de politiek van Kerkrade', aldus Hens.

Ben: 'Het is constant afbouw en afbraak. Er wordt haast niks zinnigs opgebouwd'.

Samenhang in de wijken

Ben: 'Ik ben laatst nog eens door de wijk gereden en ben toen echt geschrokken. Het is helemaal verpauperd. Ik ben een paar keer rondgereden omdat ik dacht dat ik het verkeerd zag. Ik ging stilstaan, keek rond en dacht, wat is dít? Ik zou hier zelfs gratis niet meer willen wonen'.

Hens: 'Ik woon in de Marktstraat, in een hele oude buurt met oude huizen. Om mij heen zijn nieuwe mensen gekomen; de tijd dat je samen tot acht uur 's avonds samen op de stoep zat is voorbij. Maar dat contact in de straat leeft wel nog.'

Loek woont in de Hoogstraat. Oudere mensen wonen er nog weinig, de meesten zijn overleden. Nu komen er jongere mensen en dat vindt hij wel leuk. Hij woont nu al vijftig jaar in dezelfde woning. Mensen staan voor elkaar. De jonge generatie doet dat minder, die zijn erg op zichzelf, daar krijg je geen contact meer mee. Je hoeft ook niet te proberen een buurtfeest te organiseren. Dat lukt je niet. Jo woont zes jaar in een wijk met veel oudere mensen boven de 80 en 90. Mondjesmaat komen er meer jonge mensen bij. Daarvoor woonde hij 68 jaar in Chèvremont. Met die oude mensen blijf je contact hebben. Hij woont er prettig. Jo Wojakowski woont in Haanrade, een prettige, rustige omgeving. Geen verpaupering. Een hele nieuwe buurt.

Huub woont in Chèvremont. Hij woont in een leuke buurt, maar het valt hem op dat toen hij er kwam wonen, iedereen elkaar kende. Als hij nou om zich heen kijkt, kan hij een paar namen opnoemen van de mensen die hij kent. Verder kent hij niemand. Jacques woont in een mooie wijk, al 52 jaar en ondertussen zijn veel mensen gestorven, oudere mensen zijn weg. Jonge mensen komen erbij. Dat is een hele andere cultuur. Hij krijgt daar geen grip op. Niemand probeert elkaar aan te spreken, als hij het zelf doet met een 'goeiedag', dan krijgt hij geen antwoord. Daarnet ook weer.

Frans liet Bleijerheide achter zich in 1973. Daarom vindt hij dat hij niets kan zeggen over de wijk.